

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ” ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

- 2.1 บริบทของอุทยานแห่งชาติ ชุมชน และขั้นตอนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ
- 2.2 แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 2.4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2.5 ทฤษฎีฐานอำนาจ
- 2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 บริบทของอุทยานแห่งชาติ ชุมชน และขั้นตอนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

ในตอนแรกของงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอบริบทออกเป็น 2 ตอนย่อยคือบริบทของอุทยานและบริบทของชุมชน

2.1.1 บริบทของอุทยานแห่งชาติ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ให้ความหมายของอุทยานแห่งชาติ วัตถุประสงค์ คุณค่า และทรัพยากรในอุทยานแห่งชาติ (พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 อ้างถึงในกรมอุทยานแห่งชาติ, 2552) ไว้ดังนี้

อุทยานแห่งชาติ หมายถึง “ที่ดินซึ่งรวมทั้งพื้นที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และชายฝั่งที่ได้รับการกำหนดให้เป็น อุทยานแห่งชาติ ลักษณะที่ดินดังกล่าวเป็นที่ที่มีสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจ และมีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง ทั้งนี้การกำหนดดังกล่าวก็เพื่อให้คงอยู่ในสภาพเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและ ความรื่นรมย์ของประชาชนสืบไป”

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย

1. เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ คือต้องการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติของพื้นที่ให้คงอยู่ตามธรรมชาติ ป้องกันการรบกวนโดยมนุษย์ โดยเฉพาะทรัพยากรที่สำคัญ เช่น สัตว์ป่า พืชพรรณ และลักษณะธรรมชาติที่สวยงามเป็นพิเศษ รวมทั้งแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมที่สำคัญ

2. เพื่อการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากในเขตอุทยานแห่งชาติมีทิวทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงามเหมาะกับการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสุขภาพดีและช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการปฏิบัติงานประจำ

3. เพื่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัยพื้นที่อุทยานแห่งชาติสามารถจัดเป็นห้องทดลองทางธรรมชาติกลางแจ้ง ที่สามารถค้นคว้าวิจัยไม่มีที่สิ้นสุด ของนักศึกษา นักวิทยาศาสตร์และประชาชนทั่วไป

คุณค่าของอุทยานแห่งชาติอาจจำแนกออกได้ 6 ด้าน (ตามการจำแนกลักษณะการให้ประโยชน์) คือ

1. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันสถานการณ์ป่าไม้ โดยเฉพาะในประเทศไทย กำลังพัฒนาถูกทำลายอย่างมาก เนื่องจากความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรการประกาศจัดตั้งพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติก็เพื่อช่วยคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญไว้ เป็นมาตรการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีกฎหมายที่เข้มงวด มีบทลงโทษที่รุนแรง มีการบริหาร มีอัตราค่าจ้าง และงบประมาณที่จะดูแลได้อย่างใกล้ชิด

2. ด้านเศรษฐกิจ อุทยานแห่งชาติมีวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งคือ เพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้เกิดธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งเป็นที่มาของรายได้ ของราษฎรในท้องถิ่น และเกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีการใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นหลัก ทำให้มีการกระจายรายได้ นอกจากนี้พื้นที่อุทยานแห่งชาติ ยังเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมดั้งเดิม ที่สามารถนำไปใช้ในการผสมพันธุ์พืชและสัตว์ เพื่อให้ได้พันธุ์แท้ที่ทนทานต่อโรคและแมลง และให้ผลผลิตสูง ทั้งช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการเกษตร บางแห่งเป็นต้นน้ำที่สำคัญที่ระบายน้ำลงสู่ลำธารตอนล่าง

3. ด้านการศึกษา ค้นคว้า วิจัย อุทยานแห่งชาติเป็นพื้นที่ที่ไม่ถูกรบกวน จึงเป็นที่ที่นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านนิเวศวิทยา ต้องการเพื่อการศึกษาวิจัย ทางธรรมชาติ และเลือกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นสถานีวิจัยในโครงการวิจัยที่สำคัญๆ ระดับชาติ และระดับโลก

4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติเป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางด้านนันทนาการที่ประชาชนสามารถใช้เวลาว่างเที่ยวพักผ่อน ทำให้ร่างกายและจิตใจดีขึ้น เป็นที่มาของสติปัญญา ทำให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไปในทางที่ดี ดังจะพบว่านัก

ประพันธ์ นักกวี นักแต่งเพลง หรือแม้แต่พระพุทธเจ้าได้ใช้ป่าเป็นแหล่งผลิตผลงานอันอมตะ อุทยานแห่งชาติได้นำความเจริญสู่พื้นที่ใกล้เคียงมี ถนน ไฟฟ้า ประปา อุทยานแห่งชาติเป็นแหล่งอนุรักษ์โบราณวัตถุและ โบราณสถานให้คงอยู่เพื่อเตือนใจประชาชนให้เห็นความสำคัญและ บทเรียนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต นอกจากนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวยังช่วยเผยแพร่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นให้แพร่หลาย ทำให้ประชาชนสำนึกถึงความสำคัญของ ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม บางครั้งการท่องเที่ยวมีส่วนช่วย เปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนใน พื้นที่จากการเกษตรมาเป็นการค้าขาย และนำเที่ยวมากขึ้น

5. ด้านสิ่งแวดล้อม อุทยานแห่งชาติถูกจัดขึ้นเพื่อรักษาภาวะแวดล้อมให้อยู่ในสภาพ ธรรมชาติเดิมมากที่สุดอุทยานแห่งชาติจึงเป็นพื้นที่ที่ช่วยรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม จึงเกิดความ มั่นคงแก่กระบวนการทางอุทกวิทยา ช่วยป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ ช่วยรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม ต่อสิ่งมีชีวิต ช่วยคุ้มครองรักษาประสิทธิภาพของระบบ นิเวศให้ได้ผลผลิตยั่งยืนตลอดไป และเป็นแหล่งช่วยพัฒนาจิตของมนุษย์ส่งผลให้ลดปัญหา สิ่งแวดล้อมทางด้านสังคมตามมา

6. ด้านความมั่นคงของประเทศ พื้นที่อุทยานแห่งชาติเหมือนคลังมหาสมบัติของประเทศ บางแห่งประกอบด้วยป่าไม้และแร่ธาตุอย่างสมบูรณ์ ในยามวิกฤติเมื่อชาติต้องการใช้ ทรัพยากร ดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของประเทศ ก็สามารถนำมาใช้ได้

ทรัพยากรที่อยู่ภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาตินั้นสิ่งแรกที่ต้องกล่าวถึง ก็คือ ทรัพยากรความ หลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลาย ในด้านระบบนิเวศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ของไทย ได้ประกาศครอบคลุมพื้นที่กระจายอยู่ทุกภาค ทั้งจากยอดเขาที่สูงสุดของประเทศอุทยาน แห่งชาติ ดอยอินทนนท์ ไล่ระดับความสูงมาถึงที่ต่ำลงไปถึงปากแม่น้ำ เช่น อุทยานแห่งชาติกระบี่ ต่อ ไปถึงชายทะเลและจนถึงกลางทะเล เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์สำหรับความ หลากหลายด้านชนิดพันธุ์และพันธุกรรม จริงอยู่ที่ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับพันธุ์พืชและสัตว์ของ ไทยเรายังมีอยู่จำกัดมาก จนบางครั้งเป็นผลให้การจัดการทรัพยากรนั้นๆ บกพร่องไป อย่างไรก็ตาม จากการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของชนิดพันธุ์ และพันธุกรรมต่างๆ เหล่านั้นไว้ ใน เขตอุทยานแห่งชาติทั่วประเทศ จึงสร้างความมั่นใจให้แก่ลูกหลานของไทยว่า ชนิดพันธุ์ป่าต่างๆ ของไทยได้รับความคุ้มครองไว้ระดับหนึ่งแล้วพร้อมกันนั้น ก็ได้ทำการส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัยค้นคว้าทางวิชาการควบคู่กันไป ด้วยความหวังว่า สักวันหนึ่งประเทศไทยของเราจะได้มีความ พร้อม และสามารถนำทรัพยากรชีวภาพที่เรามีอย่างหลากหลายมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

ทรัพยากรที่มีค่าในเขตอุทยานแห่งชาติของไทยอีกประเภทหนึ่ง คือ สิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาโดย ธรรมชาติ มีความโดดเด่นเป็นหนึ่งเดียวของโลก หรือที่เรียกว่า ทรัพยากรที่มีเอกลักษณ์ทางธรณี

ลัทธิฐาน เช่น สุสานหอย 75 ล้านปี ที่อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี เขาตะปู ณ อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา ถ้ำหินงอกหินย้อย ที่วิจิตรตระการตา ณ อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ หาดหินงาม ณ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ลานหินปุ่ม ลานหินแตก ณ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า หินผา ณ ผาหล่มสัก ความเหมาะสมของต้นสนสามใบ บนหน้าผา ที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึง ความโดดเด่นของทรัพยากรเหล่านี้ หากถูกทำลายเงินมากมายแค่ไหนก็ไม่สามารถสร้างได้อีก ความภาคภูมิใจของชาวไทยที่มีทรัพยากรมีค่าเหล่านี้ ต้องสูญหายไปด้วย ทรัพยากรล้ำค่าอีกด้านหนึ่ง ซึ่งอาจมีไม่มากนักในเขตอุทยานแห่งชาติของไทย คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ชาวเล อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา และ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา เงาะป่าซาไก อุทยานแห่งชาติทะเลบัน หรือชุมชนชาวเขา ซึ่งวัฒนธรรม การดำรงชีพอย่างดั้งเดิมของชุมชนเหล่านี้วันจะลดน้อยถอยลงไปทุกที ในส่วนที่เหลืออยู่จึงมีคุณค่าในตัวเองอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ และท้ายสุด คือ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์นับแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาพเขียนสี อุทยานแห่งชาติผาแต้ม หรือร่องรอยและซากไดโนเสาร์ อุทยานแห่งชาติภูเวียง มาจนถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญของชาติ ก็ปรากฏอยู่ในอุทยานแห่งชาติเป็นจำนวนมาก เช่น พระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดเจดีย์พระนางเรือล่ม อุทยานเขาน้ำตกพลิว ทัศนสถานนักโทษการเมือง อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ดังนั้น ทรัพยากรต่างๆ ในอุทยานแห่งชาติของไทย ซึ่งเราได้คุ้มครองรักษาไว้ให้แก่ลูกหลานไทย จึงยากที่จะประเมินคุณค่าออกมาเป็นเงินได้

2.1.2 ความหมายของชุมชน

“ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่แห่งหนึ่งมีความเชื่อผลประโยชน์กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้น ตระหนัก และเกื้อกูลกัน (Mask S. Homan, 1994: 82 อ้างใน ปาริชาติวิสัยเสถียร, 2543: 26)

“ชุมชน” มีความหมายในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” คือ เป็นหน่วยของสังคมหรือหน่วยทางการปกครองขนาดเล็กในระดับพื้นฐานที่มีการรวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มี คนกลุ่มดังกล่าวมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขึ้น มีองค์กร หรือ สถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งนี้ชุมชนหมายถึง สังคมขนาดเล็ก ในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้าน ที่สมาชิกของสังคมยังมี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้

John Stow (Mask S. Homan, 1994: 82 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543: 26) กล่าวว่า คนรวมตัวกันในชุมชน (cities and common wealths) โดยความซื่อสัตย์และเพื่อประโยชน์ใช้สอย และสองสิ่งนี้คือ คุณสมบัติหลักของ ชุมชน การติดต่อสัมพันธ์ในชุมชนทำให้คนเปลี่ยนจากความป่าเถื่อนสู่ความ นุ่มนวล มีมารยาท มนุษยธรรม และความยุติธรรม มีความประพฤติ ที่ดีงาม อยู่ในการสวดสวดดูแลของสมาชิก ช่วยอบรมสมาชิกและปกป้องสมาชิกจาก อันตราย (อ้างอิงโดย Lewis Mumford)

ชุมชน” คือ ประสบการณ์ ความรู้สึกและความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถกำหนดทางภูมิศาสตร์หรือกฎเกณฑ์ทางการ แต่เป็นสิ่งที่ ประชาชนรู้สึกว่าเป็นสมาชิกอยู่ เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามกาล อาจจะมีเข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ แต่ละชุมชนมี ลักษณะเฉพาะตัว มีความเท่าเทียมมากน้อยแตกต่างกันไป บางชุมชนใช้หลักฉันทามติ บางชุมชนใช้แนวทางอื่น บางชุมชน ถูกครอบงำโดยผู้มี “อิทธิพล” บางชุมชนก็ปลอดอิทธิพล สรุปคือ ชุมชนมีความหลายหลายสูงกว่าที่จะพรรณนาแบบเหมารวมได้ (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. หน้า 175)

2.1.3 ขั้นตอนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

การประกาศจัดตั้งเขตอุทยานแห่งชาติ (กรมอุทยานแห่งชาติ, 2552) มีขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. สํารวจข้อมูลรายละเอียดพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะประกาศกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติโดยแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากฝ่ายต่างๆ พิจารณาความเหมาะสม
2. ต้นสังกัดสำนักอุทยานแห่งชาติตรวจสอบพิจารณานำเสนอขอความเห็นชอบจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเมื่อกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเห็นชอบแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ไปดำเนินการจัดตั้งและทำหน้าที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติ
3. ก่อนเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติให้ความเห็นชอบ ต้องผ่าน 3 ขั้นตอน
  - 3.1 ผ่านสภาตำบลที่เป็นองค์กรส่วนท้องถิ่น
  - 3.2 ราชการส่วนบริหารภูมิภาค
  - 3.3 ราชการส่วนกลางคือกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
4. ในการเสนอเข้าที่ประชุมคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ
  - 4.1 ให้จัดทำแผนที่แสดงจุดพิคัดทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญแสดงไว้ในแผนที่และควรใช้ภาพถ่ายทางอากาศหรือแผนที่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอ้างอิงด้วย

4.2 ถ้ามีการครอบครองที่ดินให้สำรวจว่าใคร เป็นเนื้อที่เท่าไร หรือมีแผนที่ประกอบด้วย

4.3 เวลาถ่ายภาพเพื่อแสดงให้คณะกรรมการดูขอให้บอกจุดอ้างอิงว่าบริเวณตรงไหน

4.4 ให้จัดทำแผนบริหารจัดการพื้นที่ที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติโดยให้จัดทำแผนการอนุรักษ์การฟื้นฟู การให้บริการ การจัดการชุมชน การศึกษาวิจัย และอัตรากำลังประกอบด้วย

4.5 ต้องไม่มีปัญหาราษฎร

5. ให้จัดทำแผนที่ 1: 50,000 โดยให้ลงรายละเอียดให้ชัดเจนส่งให้ต้นสังกัดสำนักอุทยานแห่งชาติ ดำเนินการต่อไป

6. ทำการรังวัดพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

7. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเสนอร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติพร้อมบันทึกหลักการและเหตุผลคำชี้แจงรายละเอียด และแผนที่แนบท้ายร่างพระราชกฤษฎีกาให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณานำเสนอคณะรัฐมนตรี

8. คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติในหลักการส่งเรื่องให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจสอบพิจารณาความถูกต้อง

9. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจะให้ผู้แทนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช) และผู้ที่เกี่ยวข้องไปร่วมประชุมชี้แจงพิจารณาแก้ไขร่างพระราชกฤษฎีกาและรายละเอียดแผนที่ แล้วให้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชนำไปแก้ไขให้ถูกต้อง

10. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชดำเนินการแก้ไขถูกต้องแล้วส่งคืนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณา

11. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจสอบแล้วแจ้งเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อแจ้งให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช) จัดพิมพ์แผนที่ท้ายร่างพระราชกฤษฎีกาจำนวน 6,700 แผ่นเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

12. คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีนำร่างขึ้นทูลเกล้าถวายในหลวงเพื่อลงพระปรมาภิไธย

13. ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อใช้บังคับเป็นกฎหมายต่อไป

14. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชแจ้งเวียนพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวให้จังหวัดและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อปิดประกาศให้ประชาชนในพื้นที่ทราบและปฏิบัติตามนัยพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติพ.ศ. 2504

2.2 แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2.1 ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม (จิตตรี โปธิมามกะ และคณะ, 2547)

การจัดการ (Management) หมายถึงการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่าการจัดการเป็นการดำเนินการอย่างมีระบบ แบบแผน มีรูปแบบและเป็นขั้นตอน

การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ในการจัดการให้ทรัพยากรสนองความต้องการของมนุษย์ ด้วยการสร้างกลไกการควบคุมโดยมิก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีใช้ในอนาคตต่อไป

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในระบบสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักอนุรักษ์วิทยา ทำให้มีทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพียงพอและเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในเวลาที่ต้องการ การใช้ประโยชน์ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ยอมให้เกิดได้น้อยที่สุด

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการนำเอาหลักการอนุรักษ์ไปสู่การปฏิบัติโดยมีแผนการดำเนินงานที่มีขั้นตอนและกลไกควบคุมให้แผนงานดำเนินต่อไปได้ ซึ่งต้องมีนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดรูปแบบการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ โดยมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงาน โครงการ กิจกรรม และแผนปฏิบัติ ที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างแผนการจัดการและการทำงานของแต่ละโครงสร้างดังนี้

1. นโยบาย (Policy) เป็นส่วนที่สำคัญของแผนการจัดการ ซึ่งหมายถึง หลักการหรือแผนงานหรือแนวทางในการดำเนินงานทางสิ่งแวดล้อมในบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้

2. มาตรการ (Measures) หมายถึง แนวทางในการควบคุมการดำเนินงาน มาตรการเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานนโยบายตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ ให้นโยบายบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

3. แผนงาน (Work plans) หมายถึง การกำหนดงาน หรือสิ่งที่ต้องการทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือแผนงาน เป็นการกำหนดงานที่จะกระทำอะไรบ้างในแต่ละมาตรการอาจมีหนึ่งหรือมากกว่าก็ได้ ซึ่งแผนหนึ่งๆ นั้น จำเป็นต้องมีหลายลักษณะงาน

4. โครงการ (Project) เป็นลักษณะงานที่ถูกกำหนดไว้ในแผนงาน ซึ่งในโครงการหนึ่งๆ นั้น มีวัตถุประสงค์ที่สามารถเอื้อให้การดำเนินการตามแผนงานสัมฤทธิ์ผล

5. กิจกรรม (Activities) ได้แก่ สิ่งหรืองานที่ต้องกระทำในแต่ละโครงการ สิ่งหรืองานนี้มีความหลากหลาย และสามารถแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในตัวเอง

6. แผนปฏิบัติการ (Action plan) หมายถึง การกำหนดกิจกรรมของงานและขั้นตอนการดำเนินการ โดยระบุผู้รับผิดชอบ งบประมาณ เวลา และสถานที่ จะเห็นว่า แผนปฏิบัติการนี้ต้องระบุกิจกรรมนั้นๆ พร้อมทั้งต้องมีผู้รับผิดชอบมีงบประมาณ เวลา และถ้าสามารถระบุสถานที่ให้ด้วยยิ่งดี

2.2.2 แนวคิดด้านอนุรักษ์วิทยา

อนุรักษ์วิทยาเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับควบคุมสิ่งแวดล้อม (เกษม จันทร์แก้ว, 2545) ให้สามารถนำมาใช้ในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคอุปโภคโดยตรง การสัมผัสด้วยการ การได้เห็นหรือได้ยินและการได้กลิ่น เหล่านี้สร้างความผาสุกต่อมนุษย์อย่างยั่งยืนตลอดกาล ซึ่งการที่จะให้เกิดสิ่งดังกล่าวนี้ได้ต้องอาศัยวิธีการอนุรักษ์วิทยาทั้ง 8 วิธี ดังนี้

1. การใช้แบบยั่งยืน มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้นแต่การใช้นั้นต้องใช้แบบยั่งยืน หมายถึง การมีใช้ตลอดเวลาที่มนุษย์ต้องการ

2. การเก็บกัก หมายถึง การเก็บทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหลือใช้ เอาไว้ใช้ในคราวจำเป็นและหรือเมื่อมีภาวะขาดแคลน

3. การรักษา/ซ่อมแซม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ มักมีปรากฏเสมอว่าสึกหรอ เปลี่ยนสภาพหรือสูญหายไปจำเป็นต้องการซ่อมแซม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมนั้นอยู่ในสภาพปกติ

4. การฟื้นฟู หมายถึง การทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมแล้ว ให้แปรสภาพเป็นปกติทั้งโครงสร้างและบทบาทซึ่งการดำเนินการนี้อาจให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ (การให้ฟื้นฟูด้วยตนเอง)

5. การพัฒนา เป็นการดำเนินการที่อาศัยภาวะปกติเป็นฐาน แล้วใช้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการทำงานของสิ่งแวดล้อม และหรือของทั้งระบบดีกว่าเดิม

6. การป้องกัน เป็นการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทของโครงสร้าง เพราะหากเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบแล้วซ่อมทำให้การทำงานของระบบเปลี่ยนไปด้วย

7. การสงวน เป็นสิ่งที่กระทำแน่ชัดว่ามีการสูญเสียแบบสมบูรณ์จะเกิดขึ้นของสิ่งแวดล้อม การสงวนจะเน้น ประเภท ของสิ่งแวดล้อมที่เป็นหลัก แต่ไม่ได้เน้นพื้นที่ที่สำคัญ

8. การแบ่งเขต เป็นการกำหนดพื้นที่สงวนเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น ป่าสงวน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตอุทยานแห่งชาติ เขตวนอุทยาน ฯลฯ การแบ่งเขตนี้เป็นมาตรการหนึ่งที่ยอมรับในการจัดการสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานในลักษณะนี้ เป็นเพราะว่าการสงวนแต่ละชนิด/ประเภทอาจไม่ให้เกิดประสิทธิภาพมากนัก

วิธีการอนุรักษ์ทั้ง 8 วิธีนี้ อาจนำมาใช้เพียงหนึ่ง หรือมากกว่าหนึ่ง หรือทุกๆ ตัวในการนำไปสู่การวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาและเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเข้าไปจัดการเป็นสำคัญ

2.2.3 แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน/บูรณาการ

การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนหรือแบบผสมผสาน/บูรณาการ (สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, 2550) หมายถึงการจัดระบบนิเวศที่อยู่ในสภาพอื่นๆ นอกเหนือจากสถานภาพสมดุลธรรมชาติให้กลายเป็นระบบนิเวศที่อยู่ในสภาพสมดุลธรรมชาติ โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นฐานผสมผสานกับความรู้ในระดับประยุกต์ โดยอาศัยหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน/บูรณาการ คือ

1. การสร้างแผนงาน การสร้างแผนงานควรให้แต่ละแผนงานมีความเชื่อมโยงต่อกันอย่างเป็นกระบวนการจากแผนหนึ่งไปสู่อีกแผนหนึ่ง
2. การสร้างความพร้อมของปัจจัยการให้บริการ ได้แก่ เครื่องมือ อุปกรณ์ บุคลากร องค์กร หรือหน่วยงาน และงบประมาณ
3. การสร้างมาตรการควบคุม คือต้องมีการควบคุมการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้บรรลุตามแผนงานที่ได้วางไว้
4. การให้อำนาจการอำนาจการแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละแผนงาน นักบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมควรให้อำนาจแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละแผนงานให้มีการใช้ทรัพยากร เครื่องมือ อุปกรณ์ บุคลากร และอื่นๆ ร่วมกันระหว่างหน่วยงานได้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน ลดค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน

หลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน

การจัดการสิ่งแวดล้อม ต้องคำนึงถึงหลักความจริงต่างๆ ดังนี้

1. สสารย่อมไม่สูญหายไปจากโลก แต่อาจเปลี่ยนจากรูปไปเป็นอีกรูปหนึ่งได้
2. สิ่งแวดล้อมเป็นแหล่งทรัพยากรและเป็นแหล่งรองรับของเสีย
3. สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มืราคา ไม่ว่าเราจะใช้สิ่งแวดล้อมในลักษณะใดก็ตาม

4. กฎของอุปสงค์และอุปทาน (Demand and Supply)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สำเร็จ ต้องจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อมควบกันไปด้วย

1. การจัดการมนุษย์ โดยให้มนุษย์มีจิตสำนึก ความตระหนัก ความรู้จักรับผิดชอบต่อสมบัติสาธารณะและส่วนรวม หรือมีความหวงแหนเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมจึงจะเกิดผลต่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2. การมีส่วนร่วมของทุกคน การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมบนโลกจะทำได้ในลักษณะของกรรมใดใครก่อนนั้นต้องเป็นผู้แก้ไขไม่ได้ ทุกคนต้องร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจกันเพื่อจรรโลงโลกของเราซึ่งมีเพียงหนึ่งเดียวให้คงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

3. การใช้วิธีการจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Approach) หลักการนี้เสนอให้เห็นว่า นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาใดสาขาหนึ่งไม่อาจจัดการสิ่งแวดล้อมให้ลุล่วงไปได้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมาย การที่ผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการในทุกสาขาที่เกี่ยวข้องมาประชุมเพื่อระดมความคิดย่อมได้แนวทางในการจัดการปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้ดีกว่า

การพัฒนาที่ยั่งยืน

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาโลก (สุภาวณรัตน์เลิศนุสรณ์, 2550) ให้คำนิยามว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการอนุรักษ์ไว้ และเป็นการพัฒนาที่ปลอดภัย เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถใช้ประโยชน์ของคนรุ่นหลัง ที่จะต้องตอบสนองความต้องการของคนรุ่นตนได้

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ก่อนข้างจะล้มเหลวเพราะแนวทางนี้มีแนวโน้มที่จะทำลายคุณภาพชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะแสวงหาหนทางและวิธีการเพื่อนำเอาการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมมาผสมผสานกันเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนไปถึงอนาคต ซึ่งต้องอาศัยหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. ค่าของสิ่งแวดล้อม การพัฒนาตามแนวนี้ให้ความสำคัญสูงมากแก่ค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะถือว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานสำคัญในการคุณภาพชีวิตให้กับผู้คนในสังคม

2. มิติแห่งอนาคตการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่ออนาคต ดังนั้นการวางนโยบายและการวางแผนจึงต้องมองทั้งใกล้และไกล เพื่อให้ครอบคลุมถึงชนรุ่นหลัง ซึ่งการมองอนาคตจุดเน้นไม่ได้อยู่ที่วัตถุ หากแต่เป็นเรื่องการพิทักษ์รักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติให้อยู่คงทน

3. ความยุติธรรม แนวคิดนี้เน้นความยุติธรรมระหว่างชนรุ่นปัจจุบันกับอนาคต ซึ่งหลักการนี้บ่งว่าชนรุ่นปัจจุบันมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลัง ในการส่งมอบมรดกทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปริมาณและคุณภาพ ที่ไม่ด้อยกว่ายุคปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรดำเนินการดังนี้

1. ควบคุมจำนวนประชากรอย่างเข้มงวด เพื่อลดมลพิษ ความแออัดเสื่อมโทรม และประหยัดทรัพยากร
2. การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เพื่อลดความสิ้นเปลืองทรัพยากรและลดความขัดแย้งในสังคม
3. ปรับระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนสังคมให้ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะบริการทางสังคมและสวัสดิการ ให้ประชาชนได้รับอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้มีการกระจายของประชากรอย่างเหมาะสมไม่หนาแน่นกระจุกตัวอยู่ในเมือง
4. นำวิธีการผลิตที่ไม่ก่อมลภาวะ หรือก่อมลพิษน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มาใช้ในการผลิตของสังคมเพื่อลดมลพิษสิ่งแวดล้อม
5. ประหยัดทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัด โดยการ ลดเลิกสิ่งที่ไม่มีความจำเป็น การหมุนเวียนสิ่งที่ใช้แล้วมาใช้ใหม่ และเปลี่ยนค่านิยมสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยให้เป็นการบริโภคอย่างประหยัด

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

การจัดการป่าไม้แบบยั่งยืน (คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชานิเวศวิทยาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, 2548) เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้มีหน้าที่ในการจัดการต้องรู้และเข้าใจ โดยการจัดการป่าไม้มีมุมมองเกี่ยวกับความยั่งยืนของการจัดการป่าไม้ 4 มุมมอง ดังนี้

1. ความยั่งยืนของผลผลิตเนื้อไม้เพื่อการค้า โดยการจำกัดปริมาณการตัดฟันหรือการตัดไม้ ออกจากป่าในระดับที่ปริมาณไม้ที่ตัดออกไปต้องไม่เกินปริมาณไม้ที่สามารถตัดฟันได้ การจัดการป่าไม้จึงเน้นการตัดฟันที่ไม่เกินกำลังการผลิตของป่าไม้

2. ความยั่งยืนของการใช้ประโยชน์นอกประสงค์ คือการมุ่งให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ควบคู่กันไป เช่น แหล่งต้นน้ำ และสัตว์ป่า เป็นต้น

3. ความยั่งยืนของระบบนิเวศป่าไม้ธรรมชาติ คือการยั่งยืนของป่าไม้จะเกิดขึ้นได้โดยการปล่อยให้ระบบนิเวศป่าไม้ได้พัฒนาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือเกี่ยวข้องน้อยที่สุดในการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการจัดตั้งพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

4. ความยั่งยืนของระบบนิเวศมนุษย์และป่าไม้ควบคู่กันไป โดยให้ความสำคัญกับการจัดการทั้งระบบที่คำนึงถึง กิจกรรม กระบวนการ โครงสร้าง ความหลากหลาย และความยั่งยืนของระบบนิเวศป่าไม้ในพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีประชาชนเกี่ยวข้องจำนวนมาก เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลายขึ้นและให้ผลผลิตหลายรูปแบบและในหลาย ๆ ด้าน ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

2.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น (สัททยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม, 2547) จะต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ โดยภาครัฐเป็นเพียงผู้กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดความรู้ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาในระยะยาว ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความและยั่งยืน

การพึ่งพาและการใช้ประโยชน์ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์และการพึ่งพา ซึ่งต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะต่างๆ คือ เป็นแนวทางการทำงานและการจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน จะต้องมีความครอบคลุมการมองปัญหาและแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวม มีการผสมผสานทั้งองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสร้างกระบวนการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติพร้อมไปกับการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในบริเวณ โดยรอบและกำหนดแนวทางในการรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2. ระบบการจัดการและการใช้ประโยชน์ โดยมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการคือ

2.1 การจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม หมายถึง การจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และที่ดินเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กัน

2.2 เป็นการจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มีเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

2.3 เป็นการจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น ลักษณะพิเศษของ

การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเหล่านี้ คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ มีการจัดการในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส ฯลฯ มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง การลงโทษและปรับผู้กระทำความผิด และการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันโดยเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนเป็นหลัก

2.4 เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยึดหลักคุณธรรม ศีลธรรม ในการควบคุม การใช้อำนาจ การจัดการ และการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

3. องค์ประกอบในการจัดการ ผลจากการที่ชุมชนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชน ก่อให้เกิดการสังสมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและการใช้ประโยชน์ของชุมชน จะมีองค์ประกอบดังนี้

3.1 ความเชื่อและพิธีกรรม ในอดีตชาวบ้านมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ระบบของความเชื่อและคำสั่งสอนที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ระบบความเชื่อเหล่านี้เป็นกฎระเบียบที่ชุมชนรับรู้ร่วมกัน และปฏิบัติตามในรูปแบบพิธีกรรมหรือประเพณี ซึ่งมีความสอดคล้องกับระบบนิเวศของธรรมชาติ ความเชื่อของชุมชนอาจแตกต่างกันไปแต่มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ ให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม

3.2 องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติที่ได้ฟังฟังและใช้ประโยชน์ ซึ่งการใช้ประโยชน์นั้นได้ให้ความสำคัญกับการใช้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีการแสวงหาความรู้ในรูปแบบที่เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์และได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จนเกิดการสังสมเป็นภูมิปัญญาและถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่

ก. องค์ความรู้ด้านการจัดการซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ การจัดการตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงศิขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา เป็นต้น ประเภทที่สองคือการจัดการตามประเพณีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ให้กับคนที่เข้าร่วมงาน เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีไหว้พระธาตุดอยคำ เป็นต้น และประเภทสุดท้ายคือการจัดการโดยการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น การบวชต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

ข. องค์ความรู้ในด้านการใช้ประโยชน์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ การใช้ประโยชน์ในระบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าใช้สอย และลำห้วย เป็นต้น และการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค การตัดไม้ใช้สอย การหาของป่าและการล่าสัตว์อย่างยั่งยืนเพื่อให้มีการขยายพันธุ์ในระบบนิเวศอย่างสมดุล

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิดซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคลกลุ่มบุคคลชุมชนหรือองค์กรในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วยการให้ความหมายคำจำกัดความการมีส่วนร่วมมีมากมายหลายทัศนะมีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบในบริบทของลักษณะงานในแง่มุมมองประเด็นต่างๆแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกันในแง่ของการพัฒนา “ การมีส่วนร่วม” (Participation) หมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้กับประชาชนทั้งส่วนบุคคลกลุ่มชนชมรมสมาคมมูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆเรื่อง

แล้วแต่กรณี (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527: 5) ส่วน (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, 2526: 25) ให้ความหมายว่าเป็นกิจกรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาการตัดสินใจการร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันเป็นผลกระทบมาถึงตนส่วนความหมายด้านการดำเนินงานโครงการการมีส่วนร่วมหมายถึงการทำงานร่วมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจโดยกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, 2527:181-185) โดยให้ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความคิดความรู้ความสามารถแรงงานสนับสนุนหรือจัดการทรัพยากรเช่นเงินทุนวัสดุในกิจกรรมการพัฒนา (ปรัชญา เวสารัชช, 2528: 5) ส่วนความหมายในด้านการจัดการหมายถึงการที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม (WHO and UNICEF (1978: 11) ในประเด็นการตัดสินใจหมายถึงเป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมต่างๆทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองและโดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ (Franklyn Lisk, 1985: 23) (อ้างถึงในชินรัตน์ สมสืบ, 2539: 23)

จากศึกษาคำจำกัดความและแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างหมายถึงการทำงานร่วมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเปิด

โอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาการตัดสินใจการร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเองการมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

แนวคิดลักษณะการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจำแนกตามลักษณะงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินการได้หลายลักษณะทั้งในด้านบริหารจัดการด้านการเมืองการพัฒนาชุมชนรวมถึงด้านบริบทของการมีส่วนร่วมซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายประการได้แก่

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการชุมชนตามแนวคิดของ (Lee J. Carry, 1976: 144) สามารถแบ่งเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ 5 ประการคือ

- 1) เป็นสมาชิก (Membership): คณะกรรมการชุมชนสมาชิกองค์กรชุมชน
- 2) เป็นผู้เข้าร่วมประชุม (Attendance at Meeting): การปฏิบัติของโครงการฯ
- 3) เป็นผู้ออกเงิน (Financial Contribution): ผู้สนับสนุนทางการเงินและอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน
- 4) เป็นกรรมการ (Membership on Committees): ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการฯ
- 5) เป็นประธานหรือผู้นำ (Position of Leadership): ในกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ

ในการดำเนินการพัฒนาใดๆ ก็ตามในท้องถิ่น (กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และวุฒิสาร ตันไชย, 2544) หัวใจสำคัญของการพัฒนา คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เพราะคนที่จะพัฒนาท้องถิ่นคือคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นการพัฒนาระดับความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ขึ้นอยู่กับคนในท้องถิ่นเป็นหลัก แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน มาจากการพัฒนาที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีความเชื่อในปรัชญาแห่งการพัฒนาที่ว่า

ก. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม

ข. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

ค. บุคคลแต่ละคนหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะประพฤติกปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

ง. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

จ. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

เมื่อการพัฒนามีความเชื่อเรื่องศักยภาพในการพัฒนาคน การพัฒนาจึงต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกส่วนในสังคม ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้หลายลักษณะ ดังนั้นกิจกรรมการพัฒนาโดยหน่วยงานภายนอกจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบ การยอมรับสนับสนุนจากประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบไปด้วย

1. หลักความเป็นอิสระ (freedom)
2. หลักความสามารถ (ability)
3. หลักความเต็มใจ (willingness)

การมีส่วนร่วมต้องการการเข้าร่วมกลุ่มของบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในทุกขั้นตอนของการพัฒนาซึ่งต้องเป็นไปในรูปแบบที่ผู้เกี่ยวข้องมีอิสระ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่รอเป็นผู้รับการพัฒนา การมีส่วนร่วมจึงมิใช่การดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่หน่วยงานต่างๆ คิดหรือจัดทำขึ้น หากต้องให้กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและมีความสามารถเข้าร่วมเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด สิ่งที่ต้องการ และแสวงหาวิธีแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการของการพัฒนา คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุนทรัพยากร การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลโครงการ จนกระทั่งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมของประชาชนมาจากหลายประการ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สถานการณ์ทำงานเป็นต้น(นิพนธ์ จินดารักษ์ อ่างถึงใน กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และวุฒิสาร ต้นไชย, 2544)

ประชุม สุวัทธิ (2551, หน้า 21 - 22) กล่าวถึงเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการคือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมกล่าวคือประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเช่นประชาชนจะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการวางแผนจัดการบริการองค์กรและการใช้ทรัพยากรในที่สุด

2. ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมกล่าวคือประชาชนต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมและกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม

3. ประชาชนต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมกล่าวคือประชาชนต้องมีความเต็มใจเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วมจะต้องมิใช่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วมโดยที่ประชาชนมิได้ประสงค์จะเข้าร่วมในขั้นหนึ่งนัยใด

4. ประชาชนต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมกล่าวคือประชาชนต้องมีโอกาสที่จะเข้าร่วมซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในการตัดสินใจและกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสมประชาชนต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

Schiffman, G. &Konok (2000) ยังได้เสนอว่ามีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบทประกอบด้วยประชาชนในท้องถิ่นผู้นำท้องถิ่นเจ้าหน้าที่รัฐและบุคคลภายนอกสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมได้แก่

1. อายุและเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน

World Health Organization (อ้างอิงในสันติชัย บุญชู, 2527) เสนอว่าปัจจัยพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งทั้งในแง่การร่วมแรงร่วมทรัพยากรหรืออื่น ๆ นั้นมีเหตุผลอยู่ 2 ประการคือ

1.1 การมองเห็นว่าจะได้รับประโยชน์จากสิ่งตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไปซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วมแม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมเช่นภาวะผู้นำลักษณะการทำงานกฎระเบียบแบบแผนเป็นต้นดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงการของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมจึงควรมีลักษณะ

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้

2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัดเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้กำหนดลักษณะกิจกรรมที่แน่นอน

3. กระจายอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วมโดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่งๆแม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วมแต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรมเพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำ

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจำแนกตามมิติระดับการมีส่วนร่วมใน 3 รูปแบบดังนี้ (เจเลีย บูริภักดี และคนอื่นๆ, 2545)

1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือฝ่ายหนึ่งรู้สึกลด้อยอำนาจกว่ามีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐโดยไม่รู้ความต้องการของประชาชนดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่ายจัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชนเมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการมีส่วนร่วม United Nation (1981: 8) ได้จำแนกตามลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันเองเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองโดยเป็นการกระทำไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

2) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) ซึ่งเป็นการเข้าร่วม โดยความต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาลซึ่งเป็นรูปแบบทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coerced) เป็นการเข้าร่วม โดยความต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาลภายใต้การจัดการ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือ โดยการบังคับโดยตรงรูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันทีแต่จะไม่ได้ผลในระยะยาวและมักจะมีผลเสียตรงที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, (2527) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation) โดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน (inclusive organization) การรวมกลุ่มเยาวชนต่างๆ

2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (representative organization) กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

3) การมีประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

เงื่อนไขที่มีผลและส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

เงื่อนไขที่มีผลให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความเกรงใจผู้มีสถานภาพสูงกว่า ความต้องการเป็นกลุ่มเป็นพวก ความเชื่อถือในตัวผู้นำ ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน การยอมรับแบบอย่าง ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม การยอมรับในอำนาจรัฐ และฐานะทางเศรษฐกิจ (วันดี จินสวัสดิ์ อ้างถึงใน กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และวุฒิสาร ตันไชย, 2544)

ผลที่เกิดจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการ ทำให้การดำเนินโครงการราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการช่วยพัฒนาขีดความสามารถและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนจากการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Learning by Doing) และที่สำคัญประชาชนจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ (Sense of Belonging) อยากที่จะติดตามดูแล ปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นทิศทางนำไปสู่ความสำนึก

ในการเป็นสมาชิกของชุมชน (Sense of Community) และเห็นซึ่งผลประโยชน์ของสาธารณะมากยิ่งขึ้น

2.4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) ฉบับที่ 8 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการวางแผนพัฒนาประเทศโดยมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นส่วนช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับมุมมองให้เป็นแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ยังได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการพัฒนา กระบวนทัศน์แบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เพื่อให้การดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ยังมุ่งเน้นการเตรียมพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยตามรายงานของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้ระบุไว้ว่า

“ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยพื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปถึง 67,000,000 ไร่ในช่วง 40 ปีปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และภัยธรรมชาติที่บ่อยครั้งและรุนแรงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งลดความอุดมสมบูรณ์ลง โดยป่าชายเลนลดลงจาก 2,000,000 ไร่เหลือ 1,500,000 ไร่ อัตราการจับสัตว์น้ำลดลง 3 เท่า แหล่งปะการังและหญ้าทะเลสภาพเสื่อมโทรมสำหรับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังถูกทำลายอย่างรวดเร็วสาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทำให้อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเพิ่มขึ้นคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมีสาเหตุสำคัญจากการขยายตัวของจำนวนประชากรและแบบแผนการดำรงวิถีชีวิตที่ไม่เหมาะสมส่งผลให้เกิดปัญหามลพิษเพิ่มขึ้น โดยคุณภาพอากาศและน้ำอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐานปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีมากขึ้นเกินศักยภาพในการกำจัดได้ทันขณะที่การนำเข้าสารอันตรายที่ใช้ในการผลิตมีมากขึ้น โดยขาดกลไกการจัดการทั้งการควบคุม

กระบวนการผลิตการจัดเก็บการขนส่งทำให้เกิดการแพร่กระจายในสิ่งแวดล้อมและปนเปื้อนห่วงโซ่อาหารนอกจากนี้การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมีอยู่จำกัดรวมทั้งมีความซ้ำซ้อนมีช่องว่างและขาดการบังคับใช้”

ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 จึงมีการปรับปรุงวิสัยทัศน์และพันธกิจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมุ่งเน้นการดำรงความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเป็นธรรมและมีการสร้างสรรค์คุณค่าสนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากรคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรปรับเปลี่ยนแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติจากข้อตกลงตามพันธกรณีระหว่างประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับเรื่องดังต่อไปนี้

1. การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์โดยพัฒนาระบบฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรตลอดจนพัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้ความสำคัญกับการกำหนดเขตและการจัดการเชิงพื้นที่ภายใต้การจัดทำข้อตกลงกับชุมชนท้องถิ่นในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติหลักได้แก่ดินน้ำป่าไม้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งทรัพยากรแร่รวมถึงการมีมาตรการหยุดใช้ทรัพยากรที่สำคัญที่ถูกทำลายสูงเป็นการชั่วคราวและการสร้างกลไกแก้ปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธีรวมทั้งการพัฒนาระบบการจัดการและการป้องกันภัยพิบัติ

2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการปรับเปลี่ยนแผนการผลิตและพฤติกรรมบริโภคไปสู่การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดคนโยบายสาธารณะและใช้กลไกทางเศรษฐศาสตร์ทั้งด้านการเงินและการคลังรวมทั้งการสร้างตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตลอดจนพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดมลพิษและควบคุมกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตโดยผลักดันให้เกิดระบบประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ระบบประเมินผลกระทบทางสังคมและสุขภาพในโครงการพัฒนาของรัฐหรือที่รัฐอนุมัติให้เอกชนดำเนินการควบคู่กับการยกระดับขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนใน

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตลอดจนมีกลไกกำหนดจุดยืนต่อพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม

3.การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญเริ่มจากการจัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันการคุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอกโดยเฉพาะจากพันธกรณีระหว่างประเทศสร้างระบบการคุ้มครองสิทธิชุมชนและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพในการสร้างความมั่นคงของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชนรวมทั้งพัฒนาขีดความสามารถและสร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ

โดยสรุป รัฐมีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งมีการกำหนดยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมซึ่งสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ส่งเสริมการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารผลประโยชน์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.5 ทฤษฎีฐานอำนาจ

1.ประเภทของฐานอำนาจ

(Weber,1947 อ้างถึงใน นพดล เจนอักษร, 2538) ได้เสนอว่าอำนาจหน้าที่แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ อำนาจหน้าที่โดยประเพณี อำนาจหน้าที่โดยหลักเหตุผลหรือกฎหมาย และอำนาจหน้าที่โดยบารมี ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอำนาจใดก็ตาม ล้วนจัดเป็นหนึ่งของอำนาจทั้งสิ้น เนื่องจากผู้ใดจะยอมตามผู้อื่นในเรื่องใดนั้น ขึ้นอยู่กับคำสั่งที่ขอบด้วยกฎหมายเป็นสำคัญ อำนาจหน้าที่ที่มีขอบเขตสำคัญเกี่ยวกับกฎหมายอำนาจหน้าที่จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอำนาจเท่านั้น เพราะอำนาจมีขอบเขตครอบคลุมถึงอำนาจประเภทอื่นๆ นอกเหนือจากอำนาจตามกฎหมายอีกด้วย

นอกจากนั้น (Etzioni, 1961 อ้างถึงใน นพดล เจนอักษร, 2538) ได้ศึกษาฐานอำนาจในองค์การแล้วพบว่าฐานอำนาจประกอบด้วย

- 1.ฐานอำนาจบังคับ คือ ฐานอำนาจที่เกิดจากการบังคับหรือลงโทษ
- 2.ฐานอำนาจอันเกิดจากรอดประโยชน์ คือ ฐานอำนาจที่เกิดจากความสามารถที่จะให้ประโยชน์หรือทรัพยากรตอบแทนแก่ผู้อื่น
3. ฐานอำนาจปทัสถาน คือ ฐานอำนาจที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับบุคคล เช่น ความต้องการความสำเร็จ ความเป็นเพื่อน ค่านิยมของกลุ่ม และการกระตุ้นให้บุคคลอื่นคล้อยตามสิ่งที่เราต้องการ

2. การใช้ฐานอำนาจ

(MaCelland,1975 อ้างถึงใน นพดล เจนอักษร, 2538) อธิบายว่าการใช้อำนาจมี 2 แนวทาง คือ

1. การใช้อำนาจแบบครอบงำผู้ใต้บังคับบัญชา โดยทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องพึ่งพาผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ การใช้อำนาจแบบนี้จะนำไปสู่การยึดตัวบุคคลมากกว่าจุดมุ่งหมายขององค์กร ทำให้บุคลากรขาดความคิดริเริ่ม ถ้าองค์กรขาดผู้นำประเภทนี้โดยจับพลัด อาจทำให้เกิดวิกฤตขึ้นในองค์กรได้

2. การใช้อำนาจแบบสร้างทักษะและความมั่นใจในตัวเองแก่บุคลากรในองค์กรเพื่อเพิ่มแรงจูงใจภายในและการควบคุมตนเองของผู้ใต้บังคับบัญชา สร้างความผูกพันกับองค์กรมากกว่าการผูกพันกับผู้นำ มีการมอบอำนาจในระดับที่เหมาะสม ให้ข้อมูลข่าวสารอย่างเปิดเผย และเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีโอกาสตัดสินใจด้วย

สมยศ นาวิการ (2537, อ้างถึงใน นพดล เจนอักษร,2538) มีความเห็นว่าอำนาจคือความสามารถที่จำทำให้บุคคลอื่นกระทำบางอย่างที่ผู้ทรงอำนาจต้องการให้กระทำ รากฐานความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะอยู่ที่วิธีใช้อำนาจของผู้นำแต่ละคนเพื่อให้บุคคลอื่นๆ ในองค์กรทุ่มเทความพยายามเพื่อเป้าหมายขององค์กร เมื่อผู้นำใช้อำนาจออกแล้วก็จะเกิดปฏิกิริยาต่ออำนาจ 3 ประการ คือ การผูกพัน ยอมรับต่อเป้าหมายของผู้นำอย่างกระตือรือร้น ยินยอมตามเป้าหมายนั้น แต่ไม่กระตือรือร้นและต่อต้าน นอกจากนี้ปฏิกิริยาของบุคคลอื่นๆ หรือผู้ใต้บังคับบัญชายังขึ้นอยู่กับฐานอำนาจต่างๆ ของผู้นำอีกด้วย (ตามตาราง 2.1)

ตาราง 2.1 แสดงปฏิกิริยาของบุคคลอื่นๆ ในองค์กรต่อการใช้อำนาจจากฐานอำนาจแบบต่างๆ ของผู้นำ

ฐานอำนาจ	ปฏิกิริยา		
	ความผูกพันยอมรับ	การยินยอมตาม	การต่อต้าน
การให้รางวัล	เป็นไปได้ ถ้าใช้เป็นส่วนบุคคลและอย่างฉลาด	น่าจะเป็นไปได้ ถ้าถูกใช้ตามกลไกขององค์กร หรือไม่เป็นส่วนตัว	เป็นไปได้ ถ้าถูกใช้ด้วยวิถีทางที่มีเล่ห์เหลี่ยม
การลงโทษ	ไม่น่าเป็นไปได้อย่างมาก	เป็นไปได้ถ้าถูกใช้ด้วยวิถีทางที่เป็นประโยชน์	น่าจะเป็นไปได้ถ้าใช้ด้วยวิถีทางที่เป็นศัตรู หรือมีเล่ห์เหลี่ยม

ตาราง 2.1 (ต่อ)

ฐานอำนาจ	ปฏิกริยา		
	ความผูกพันยอมรับ	การยินยอมตาม	การต่อต้าน
ตามกฎหมาย	เป็นไปได้ถ้าคำสั่ง สุภาพและเหมาะสม	น่าจะเป็นไปได้ถ้าคำสั่ง ถูกมองว่าชอบธรรม	เป็นไปได้ถ้าผู้นำมีคำสั่ง ที่ดูแล้วไม่เหมาะสม
การอ้างอิง	น่าจะเป็นไปได้ ถ้า คำสั่งถูกเชื่อว่ามี ความสำคัญต่อผู้นำ	เป็นไปได้ ถ้าคำสั่งถูก รับรู้ว่ามีมีความสำคัญ ต่อผู้นำ	เป็นไปได้ ถ้าคำสั่งทำให้ เกิดบางสิ่งบางอย่างที่น่า อันตรายมาสู่ผู้นำ
ความเชี่ยวชาญ	น่าจะเป็นไปได้ ถ้า คำสั่งชักจูงและบุคคล อื่นรู้สึกมีส่วนร่วมกับ เป้าหมายของผู้นำ	เป็นไปได้ ถ้าคำสั่งถูก ชักจูง แม้บุคคลอื่นๆ ไม่ สนใจต่อเป้าหมาย	เป็นไปได้หรือถ้าผู้ เยอหยิ่งและดูหมิ่น หรือ ถ้าบุคคลอื่นไม่เห็นด้วย กับเป้าหมายของเขา

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ” ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

อึ้งวูทติ กรรมรักษา (2526) ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน โครงสร้างงานในชนบทศึกษาเฉพาะกรณี โครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคิ่งพะยอมอำเภอบ้านโป่งจังหวัดราชบุรีพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างคือความต้องการความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่งมากที่สุดรองลงมาคือความต้องการพัฒนาหมู่บ้านต้องการทำงานการได้รับการขอร้องให้มาความต้องการอยากได้เงินมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่รัฐไม่มีงานทำและเป็นญาติกับกำนันผู้ใหญ่บ้านสารวัตรกำนันผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ

รุทธ์กลุ่มชุมและสุนทร โคตรบรรเทา (2528) ได้ศึกษาปัจจัยที่กระตุ้นให้ประชาชนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนในเขตชนบทยากจนพบปัจจัยที่เป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนซึ่งเรียงลำดับความสำคัญมีดังนี้

- 1) การพัฒนาจิตใจที่เหมาะสม
- 2) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
- 3) โครงการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านได้แก่การให้ประชาชนมีความรู้

และรับการอบรมเกี่ยวกับการเกษตรที่จะทำให้เพิ่มผลผลิตและรายได้เพิ่มขึ้น

4) นโยบายของรัฐบาลและแรงผลักดันจากผู้มีอำนาจทางราชการ

5) การประสานงานและผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนใกล้ชิดและเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนา

6) งบประมาณที่รัฐเป็นผู้จัดให้

ประกาศ ริทักซ์สินสุข (2532) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบทศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสุพรรณบุรีพบว่าปัจจัยทางด้านสังคมได้แก่เพศอายุการศึกษาและการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกันเป็นเวลานานมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาปัจจัยด้านเศรษฐกิจได้แก่อาชีพและรายได้ของครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาปัจจัยทางด้านการเมืองการถูกชักจูงจากบุคคลในแวดวงราชการมีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาและปัจจัยด้านการบริหารการจัดการได้แก่ความถนัดในการนิเทศงานมีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา

สุเมธ ทราญแก้ว (2536) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยศึกษาเฉพาะกรณีโครงการการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ส.ป.ท.) จังหวัดอุบลราชธานีโดยในการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมผู้ศึกษาได้กำหนดการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอนได้แก่การตัดสินใจการปฏิบัติการผลประโยชน์และการประเมินผลถ้าประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมขั้นตอนใดขั้นตอนเดียวจะถือว่ามีส่วนร่วมซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูงแทบทุกขั้นตอนส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่การเผชิญปัญหาหรือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยแวดล้อมรวมทั้งความสะดวกในการดำเนินโครงการ

สนิท ขาวสะอาด(2539) ศึกษาเรื่องปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยศึกษากรณีโครงการประปาหมู่บ้านอำเภอเมืองนครพนมและอำเภอธาตุพนมจังหวัดนครพนมพบว่าปัจจัยด้านผู้นำทางสังคมและผู้นำในครอบครัวปัจจัยทางด้านการจัดการของเจ้าหน้าที่รัฐในด้านการนิเทศงานปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจและผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสาธารณะท้องถิ่นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นนั้นเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของประชาธิปไตยคุ้นเคยกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น

วิริยา ตุลยกุล (2535) ศึกษาจากการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการสถานที่พักตากอากาศในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุยจังหวัดสุราษฎร์ธานีผลการศึกษพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมรักษาความสะอาดมากที่สุดสำหรับรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมได้แก่การแสดงความคิดเห็นร่วมบริจาคเงินและร่วมสมทบแรงงานนอกจากนี้ยังพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมและประชากรกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้ประกอบการพบว่าการศึกษามีความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับสมมุติฐานคือผู้มีการศึกษาต่ำจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้มีการศึกษาสูงทั้งนี้อาจมีปัจจัยอื่นๆเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นอายุประสบการณ์ในการดำรงชีวิตอยู่และสถานที่เกิด

สบสุข ลีละบุตร (2543) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกรณีศึกษาเกาะเกร็ดจังหวัดนนทบุรีผลการศึกษพบว่าประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับปานกลางปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ได้แก่เพศอาชีพสถานภาพทางสังคมส่วนความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยพบว่าเพศชายกลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไปกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับสูงและกลุ่มที่มีสถานภาพสังคมจะมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ปัญหาอุปสรรคคือประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวจึงทำให้ไม่ค่อยมีเวลาและโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้เท่าที่ควรประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในนโยบายของทางภาครัฐอย่างชัดเจนและประชาชนท้องถิ่นยังไม่ได้ให้ความสนใจในการรวมตัวกันอย่างจริงจังเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเท่าที่ควรเนื่องจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังไม่ได้กระจายสู่ประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงนอกจากนี้ยังพบอีกว่าภาครัฐหรือองค์กรท้องถิ่นควรประชาสัมพันธ์และสนับสนุนให้ประชาชนเข้าใจในนโยบายและแผนงานของรัฐที่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ศิริพร ศรีพรกิจ (2540) ศึกษาเรื่องจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้ประกอบการค้าบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวกผลการศึกษพบว่าผู้ประกอบการค้ามีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับปานกลางโดยมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปรได้แก่อายุระดับการศึกษาประเภทของผู้ประกอบการและเมื่อพิจารณาจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกด้าน

ความรู้แล้วพบว่าผู้ประกอบการค้ามีความรู้ในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับปานกลาง และมีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปรอายุระดับการศึกษา รายได้ระยะเวลาที่ผู้ประกอบการค้าบริเวณที่ขายสินค้าและประเภทของผู้ประกอบการและผู้ประกอบการค้ามีเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับสูงโดยมีเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปร ภูมิภาคเดิมและประเภทของผู้ประกอบการและผู้ประกอบการค้ามีการปฏิบัติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องมาจากตัวแปรเพศระดับ การศึกษาภูมิภาคบ้านบริเวณที่ขายสินค้าประเภทของผู้ประกอบการและการรับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

วิไลพร จันทร์สุวรรณ (2544) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในนิคมสร้างตนเองท้ายเหมืองจังหวัดพังงาผลการวิจัยพบว่าระดับ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้านทรัพยากรป่าไม้ น้ำดินของสมาชิกนิคมสร้าง ตนเองท้ายเหมืองอยู่ในระดับปานกลางและตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในด้านการร่วมศึกษาปัญหาพร้อมวางแผนร่วมปฏิบัติงานร่วมติดตามผล และร่วมบำรุงรักษา คืออายุระดับการศึกษาอาชีพความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การเข้ารับการอบรมส่วนตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือเพศรายได้ตำแหน่งทางสังคมพื้นที่หากินการติดต่อสื่อสารและการรับรู้ข่าวสารและการได้รับการ อบรมจากเจ้าหน้าที่และยังพบอีกว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ

วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลนครนครศรีอยุธยาจังหวัด พระนครศรีอยุธยามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในเขตเทศบาลนครนครศรีอยุธยาและศึกษาถึงปัญหาความต้องการและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริม การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมใน การจัดการท้องเที่ยวในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ากลุ่มตัวอย่างในการศึกษามี ส่วนร่วมในการจัดการท้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับสูงในด้านการดูแลรักษาและด้านการค้าหาสาเหตุ ของปัญหาและมีระดับปานกลางในเรื่องของการปฏิบัติงานด้านการวางแผนดำเนินงานและด้านการ ติดตามและการประเมินผลข้อเสนอแนะในการแก้ไขคือส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ประชาชน

ทราบอย่างกว้างขวางและทั่วถึงควรจัดประชุมสัมมนาอบรมให้ความรู้ความเข้าใจการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนในเขตเทศบาลนครนครศรีอยุธยาเพื่อสร้างจิตสำนึกและตระหนักถึงการอนุรักษ์การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มเพื่อให้เข้ามามีบทบาทรับผิดชอบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนอย่างยั่งยืน

มงคล จันทรส่อง (2544) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอชนแดนจังหวัดเพชรบูรณ์ผลการศึกษาพบว่าสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลักมีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี 86,061.81 บาทมีประสบการณ์ในการทำงานด้านบริหารและได้รับการฝึกอบรมเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมได้รับรู้ข่าวสารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และมีความคาดหวังที่จะได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทางด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

มณฑิชา ทองศาสตรา (2541) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540” พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกรมป่าไม้ไม่สอดคล้องกับหลักการที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่บัญญัติให้การจัดการอุทยานแห่งชาติโดยวิธีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นแต่วิธีการจัดการอุทยานแห่งชาติที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันเป็นการจัดการโดยวิธีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง อีกทั้งการดำเนินงานของกรมป่าไม้ยังขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยเจตนาของพระราชบัญญัติมุ่งเน้นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในทางปฏิบัติกรมป่าไม้กลับมุ่งเน้นที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพียงด้านเดียว ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดความขัดแย้งและถูกต่อต้านจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติและบริเวณโดยรอบ

ชวลิต โล่ห์คุณสมบัติ (2543) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยกำหนดการยอมรับของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแม่ปิง” พบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เฉพาะหมู่บ้านที่มีเขตการปกครองอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิงส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดและบำรุงรักษาเขตแนวอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งยังไม่เคยได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ จะมีเพียงผลประโยชน์เล็กน้อยในด้านการขายพืชผลทางการเกษตรให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้นการทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอาจทำได้โดยส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการออกเอกสารสิทธิการถือครองที่ดินควรตรวจสอบที่ดินว่าอยู่ในเขตเตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติป่าแม่ปิงหรือไม่โดยประสานงานกับกรมป่าไม้ในเบื้องต้นเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น และการให้ประชาชนในพื้นที่เตรียมการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

ได้มีกำหนดและบำรุงรักษาแนวเขตที่จะมีขึ้นในอนาคต และหรือจ้างประชาชนในพื้นที่ให้บำรุงรักษาแนวเขต รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนในพื้นที่และที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบพื้นที่การเตรียมประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติแม่ปิงพร้อมกันไปด้วย

ศุควาดี ดิษฐกิจ (2543) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งตามธรรมชาติศึกษากรณีชุมชนสาคลีอำเภอเสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่าปัจจัยด้านกายภาพสังคมและวัฒนธรรมเศรษฐกิจชุมชนและการเมืองชุมชนนั้นส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งตามธรรมชาติปัจจัยด้านกายภาพนั้นส่งผลให้คนสนิทสนมกลมเกลียวกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ง่ายปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการรวมกลุ่มโดยการ Socialization ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจชุมชนส่งผลให้เกิดการเข้าร่วมเนื่องจากสามารถทำให้รายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้นพึ่งตนเองได้และเป็นการดึงดูดเด่นของชุมชนเกษตรกรรมทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นปัจจัยทางการเมืองชุมชนนั้นส่งผลโดยผู้นำมีลักษณะ Charismatic Leader ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือและเลื่อมใสรวมทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นส่วนตัวของผู้นำชาวบ้านก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ง่ายนอกจากนี้ปัจจัยทั้งหมดยังส่งผลต่อกันและกัน

ปรีดา เจษฎารางกุล (2550) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชน ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนจึงมีส่วนสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนั้นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมอย่างสูงสุด หมายถึง การเปิดโอกาสในด้านการร่วมลงทุนและการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุต่างๆ จนกระทั่งการควบคุมและติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมจะมีส่วนช่วยสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

เทวี สวรรยาธิปิติ และชัชวาล แอร่มหล้า (2549) ศึกษาเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนน่ายู่ บ้านห้วยผาก ในพื้นที่โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรมต่างๆ โดยมุ่งเน้นการปลูกจิตสำนึกให้กับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาชุมชนไปสู่ความน่าอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผลในการพัฒนาคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ศุจี คำนวนศิลป์ (2550) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อุทยานแห่งชาติได้รื้อฟื้น อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติได้รื้อฟื้นอำเภอบ้านนาสารจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือขาดบุคลากรในการนำเสนอผลการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขาดการเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานอื่นเจ้าหน้าที่ขาดปัจจัยหลายๆด้านและการประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนไม่ดีเท่าที่ควรจึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติได้รื้อฟื้นอำเภอบ้านนาสารจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือควรส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตสำนึกและรู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทำให้อุทยานฯสดชื่นสะอาดน่าอยู่อย่างยั่งยืนและประชาชนรู้จักประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควรส่งเสริมให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฯควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ฯให้มากกว่าที่เป็นอยู่และควรมีการอบรมให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์อย่างทั่วถึง

หทัยรัตน์ วัฒนพฤกษ์ (2545) ศึกษาเรื่อง “ความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของนักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขื่อน” พบว่า นักท่องเที่ยวมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกันไป ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานควรมุ่งเน้นการให้ข้อมูลด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชนในพื้นที่ให้บริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวให้มีความตระหนักถึงการอนุรักษ์เพื่อป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืนตลอดไป เนื่องจากหลายๆ ครั้งที่นักท่องเที่ยวทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เหตุเพราะความไม่รู้ถึงสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำดังกล่าว เพราะขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังนั้นหากมีการให้ความรู้ความเข้าใจที่ดี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการแสวงหาประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้เหมาะสม ประชาชนบริเวณโดยรอบเขตอนุรักษ์จึงจะได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด

ธีรวงศ์ คงทอง (2543) ศึกษาเรื่อง “การถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอมะเมือง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การถือครองที่ดินของประชาชนในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีความสัมพันธ์ต่อการอ้างสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จิตสำนึกของชาวบ้านที่เป็นพื้นฐานของกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติปรากฏชัดเจนในความรู้สึกความเป็นชุมชน ความรู้สึกผูกพันอยู่กับอำนาจในชุมชนในการควบคุมทรัพยากร โดยยึดถือตามแบบประเพณีที่ถือว่าชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรในขอบเขตที่กำหนดขึ้นจากวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ ด้วยการวางหลักเกณฑ์ในการร่วมกันใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติร่วมกันของทั้งชุมชน ทำให้ชาวบ้านมองเห็นว่าการเข้ามาของ

บุคคลภายนอกไม่ว่าจะถูกกฎหมายหรือไม่ก็ตามขัดกับประเพณีที่ว่าคนภายนอกไม่ได้เป็นผู้ดูแลรักษา ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนจากผลการศึกษาที่ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในเขตอุทยานมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการที่ประชาชนอพยพเข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่ในเขตอุทยานในระยะเวลายาวนานแตกต่างกันย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อท้องถิ่นมากน้อยแตกต่างกันตามไปด้วย โดยผู้ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากก่อนมีความผูกพันต่อท้องถิ่นมากกว่าผู้ที่อพยพเข้ามาทีหลัง สำหรับแนวคิดในด้านป่าชุมชนประชาชนมีความเห็นสนับสนุน ดังนั้นการดำเนินการจากหน่วยงานภาครัฐซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นคนนอกพื้นที่ จะต้องเน้นไปที่การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อคนในท้องถิ่น เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างกันจึงจะดำเนินการได้อย่างสำเร็จโดยปราศจากความขัดแย้ง ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดคือระยะเวลาเข้าอยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติโดยผู้ที่มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยในเขตอุทยานมาเป็นระยะเวลานาน จะต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานในด้านต่างๆ อาทิ ด้านการมีส่วนร่วมทางความคิด การวางแผน การปฏิบัติและติดตามผลสูงกว่าผู้ที่มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยในเขตอุทยานที่น้อยกว่า

ปฤฎิญา จันทร์บุญเรือง (2541) ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อ ความรู้ จิตสำนึกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในจังหวัดเลย” พบว่า พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อที่เกี่ยวข้องข่าวสารทั่วไปและข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในระดับต่ำ สื่อที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความรู้ความเข้าใจสูงสุดคือ เพื่อนบ้าน การศึกษายังพบว่าจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นการจะให้ประชาชนหันกลับมาร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรจึงต้องเริ่มสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในพื้นที่เสียก่อน ซึ่งกระทำได้โดยการสื่อสารผ่านบุคคล คือ โดยการพูดปากต่อปากจากผู้คนในชุมชนซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

เกรียงไกร จิรจรัสชัย (2548) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อภเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า ประชาชนมีรูปแบบในการอนุรักษ์แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ

- 1) การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา
- 2) เลือกปัญหา
- 3) กำหนดวิธีการโดยใช้วิธีการปรับปรุงกับประเด็นปัญหา
- 4) สร้างรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- 5) ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประเมินทบทวน
- 6) รายงานผล

ซึ่งจากรูปแบบขั้นตอนในการดำเนินการแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันจะส่งผลให้ประชาชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของตนเอง ทำให้ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรกับการใช้ทรัพยากรของประชาชนในท้องถิ่น

สิริวัฒนา กังวาลเลิศ (2543) ศึกษาเรื่อง “เงื่อนไขที่นำไปสู่การรวมกลุ่มในขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในระดับรากหญ้า: ศึกษากรณีการต่อต้านการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน” พบว่า ปัจจัยที่สำคัญในการจูงใจให้เกิดการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมมีสองด้านสำคัญคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากความไม่มั่นคงในชีวิต และการเกรงกลัวที่จะถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร และปัจจัยภายนอก ได้แก่ อิทธิพลจากภายนอก เช่น การสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เป็นต้น

การศึกษาในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ งานศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ ฉัตรเดชะ (2540) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โถ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ สถานภาพทางสังคม การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการประกอบอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น สำหรับปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา นั้นผู้ศึกษาพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

